

III. A szélsőjobboldal és Cegléd a harmincas évek második feléig

Érdekes származási képet festett a 20. század első felében tevékenykedő Kolofont József helytörténész a ceglédiekről 1930-ban: „*A lakosság – jellegét tekintve – általában magyar, bár az igazán tipikus magyar faj tisztán kevésbé található meg a lakosságban, ami természetes is. A hagyomány szerint ugyanis a XV. században Ceglédre huszita-csebeket telepítettek le. A XVIII. század elején idegen vidékekről hozták be jobbágyakat, majd a XVIII. század végén sok tót és palóc vándorolt be*”.⁵⁵ 1930-as népszámlálás adatai szerint a 37413 fő által lakott Cegléden a magyar nemzetiségűek aránya 99,7% volt. Vallási megoszlás szerint itt 19095 római katolikus (51%), 16114 református (43%), 1112 evangélikus (2,9%) és 856 izraelita (2,2%) élt. Az analfabéták 8%-os aránya az országos átlag alatt volt.⁵⁶

Az adatsorokból nem látható az, hogy a város valamiféle különleges demográfiai képet mutatott volna, különösen nem a Cegléd környéki alföldi térségben.⁵⁷ Így lehetséges, hogy Kolofont jól mutatott rá, és a betelepítések idejéről való származási, etnikai tulajdonságok kapcsán érdemes keresni a megoldást. Persze ez sem biztos, hogy magyarázatot adna a ceglédi lakosság minden szélsőséges rezdülésére, de elképzelhető, hogy többet tudnánk meg róla.

Az 1920-as országgyűlési választások alatt, a hazai viszonyok között szinte pártprogramnak tekintett zsidóellenesség ceglédi viszonylatban példa nélküli méreteket öltött. Helyi szinten az Országos Kisgazda és Földműves Párt és a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja nem győzték egymáson túltenni a zsidózásban. A korteshadjárattá fajuló ceglédi kampány során mindkét szervezet azzal vádolta a másikat, hogy az „zsidó bérenc”. A legszélsőségesebben a kisgazdák követelték a zsidók kiszorítását a társadalmi és gazdasági életből. 1919 decemberében az utolsó városi közgyűlési ülésen országos tekintetben példátlan listával álltak elő a zsidósággal szemben. Követelték, hogy Cegléden határozatilag mozdítsák ki a zsidókat a várostól bérelt üzletekből, a rendőrség ellenőrzése mellett a piacon való árusításból zárják ki a nem helyi zsidókat, a ceglédi közhatóságban ne legyenek zsidó származásúak, a zsidók földbirtokait sajátítsák és tiltsák ki őket a strand használatából, valamint ne lehessen árusítani „a pesti zsidó lapokat” (mint például *Népszava*, *A Nap*, *Az Est*).⁵⁸ Országos szinten feliratot akartak címezni a kormánynak, és abban követelni, hogy

⁵⁵ A Cegléd városáról szóló történeti részt Kolofont József írta. F. Szabó, 1930: 239.

⁵⁶ Népszámlálás I, 1930: 180–181.

⁵⁷ 1930-ban, Kiskunfélegyházán 38206 fő lakott, 99,7%-ban magyar nemzetiségűek. és 996 izraelita (2,6%) vallású élt itt. Nagykőrösön 28591 fő lakott, közülük 99,7% magyar nemzetiségű és 540 izraelita (1,8%) vallású. Vö. Népszámlálás I, 1930: 182–183., 191–192.

⁵⁸ Vö. *Ceglédi Kisgazda*, 1920. február 29. 1–3.; Nagy, 1982c: 356–357.

vezessék be a numerus clausust a felsőfokú oktatásban, és tiltakoztak Vázsonyi Vilmos képviselői tagsága ellen. Az eddigi kutatások szerint a kisgazdák csupán a strand terén tudták elérni azt, hogy részben korlátozzák a zsidókat a fürdő látogatásában.⁵⁹ A ceglédi kormánypárti nemzetgyűlési képviselő végül az a Haller István lett, aki vallás- és közoktatásügyi miniszterként előterjesztője lett a numerus claususnak.⁶⁰

Dr. Sárkány Gyula nagyon fiatalon lett közéleti személyiség Cegléden. 1919-ben még helyettes polgármester volt, majd 1921-től 1944-ig töltötte be a polgármesteri tisztségét. 1930-as évekig elsősorban a kisgazdákkal szemben kellett megvívnia pártpolitikai küzdelmeit a hatalomért. Ám utóbbi párt többszöri irányváltása miatt nagy társadalmi bázist veszített, és még az is előfordult, hogy egy kormánypárti és egy egykori kormánypárti vívott meg a parlamenti mandátumért. Legfontosabb feladatának a „belső front” legyőzését és az ellenforradalmi rendszer fenntartását tekintette.⁶¹ Így például a húszas évek végéig a törvényi előírások és a sorozatos fellebbezések ellenére kihagyták a zsidó származású nagy adófizetőket a virilisek közül. Sárkány ezekkel a lépésekkel nyilván a szélsőjobboldal követeléseit igyekezett tompítani.⁶²

Ha más nem volt, akkor ez a módszer esetlegesen tudta nyugtatni azt a közhangulatot, ami szinte elképesztő méreteket öltött a húszas évek elején az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) vagy az Ostenburg-különítmény ténykedésével. Utóbbi utcát söpörtetett minden összeszedett ceglédi zsidóval. Sőt, több zsidót fogva tartott, és annak fejében engedte el őket, ha lemondanak iparjogosultságukról, trafikengedélyükről vagy tisztviselői állásukról. Az ÉME zsidók ablakait verte be, egyes beszámolók szerint nem volt olyan érintett ház, amelynek az üvegeit ne kellett volna ebben az időben cserélni. Sőt, még házi készítésű bombákat is bedobtak két-három alkalommal.⁶³

Például 1922 és 1924 között az ÉME helyi szervezete *Ceglédi Keresztény Hírlap* címmel szélsőséges hangvételű lapot adott ki. 1922-ben az ÉME támogatásával, fajvédő programmal a Keresztény Gazdasági Párt jelöltje, Lendvai István lett a nemzetgyűlési képviselő a városban.⁶⁴ A polgármester nyilván ezek hatására is engedni kényszerült, és a már felsorolt zsidóellenes intézkedéseken túl iparigazolványok kiadásának akadályozásával, boltbérletek

---

⁵⁹ Nagy, 1982c: 356.; Kolofont, 1931: 163.

⁶⁰ Hubai, 2001: I. köt. 25., II. köt. 13., 18.

⁶¹ Nagy, 1982c: 370.

⁶² 1927-ben újra az országos figyelem középpontjába került Cegléd a törvénytelenések miatt. Cegléden még mindig nem teljes a béke Kényszerítene akarják Erdélyi Aladárt, hogy a paksi mandátumot tartsa meg Cegléd helyett? Mellőzik a zsidó virilistákat. *Az Est*, 1927. január 30., 6.

⁶³ Az újság riportja szerint haláleset nem történt. Város, ahol a zsidók – fellebbezhetnek. *Világ*, 1925. április 12., 10.

⁶⁴ Hubai, 2001: I. köt. 38., 41.; Cegléden az Ébredő Magyarok győztek – Lendvai István 1496 abszolút többséget kapott – A ceglédi választás intimitásai. *Pesti Hírlap*, 1923. július 31., 4.

megszüntetésével kiszolgálta az antiszemita érzelmeket.⁶⁵ Talán ennek köszönhető, hogy némileg lenyugodott az igen szélsőséges hangulat, és végül 1926 és 1935 között csak kormánypárti képviselőjelölteket választottak meg Cegléden.⁶⁶

Sárkány a sok elmarasztalás ellenére eredményeket is ért el, habár sok tervét végül nem sikerült végigvinnie, többek közt a város folyamatosan meglévő, jelentős költségvetési hiánya miatt. Az ő idején valósult meg a kisvasút, a hűtőház, a sportuszoda, a borpince, a páncéljárműves laktanya, és a Horthy Kórház. Sokat fordított a városszépítésre: utcák, terek, járdák gondozására és a közvilágításra.⁶⁷ Talán a mindennapi szociális és társadalmi kérdések azok, amelyeket nem igen tudott már megoldani. Erről tanúskodik egy szociográfiai leírással felérő újságtudósítás a harmincas évek elejéről, amikor egy újságíró állítólag az utcán leszóltott egy helyi parasztgazdálkodót: „*Megnehezedett az időjárás, de nem volt könnyű az élet régen sem. Ha azt mondjuk, ilyen súlyos viszonyok még sohasem voltak, tévedünk, de abban igazunk van, hogy; a nehéz időköt ilyen súlyosaknak sohasem éreztük. [...] Cegléd város éppúgy küzd, talán még keményebben is, mint a többi magyar város. Nagy az adóteher, nagy a szegénység és sok a munkanélküli. Az elmúlt télen másfélezer ebédet, tizennyolcezer pengő segélyt osztottak ki. Nagy áldozatkészségre mutat, de mit ér az, ha igényesebb a nép!*”⁶⁸

Cegléden 1930-ban 17512 fő kereső volt. 8797 őstermelő dolgozott, ez a kereső lakosság 50,2%-át tette ki. A nagybirtok nem volt jellemző, hiszen közülük 100 hold feletti mezőgazdasági területtel csak 0,44% rendelkezett. Viszont a törpebirtokosok – vagy, ahogy a ceglédiek is hívták őket „egyholdasok” – tehát a 10 hold alatti gazdálkodók aránya 64,8%-ot tett ki. Ugyanakkor a városban 3441 fő ipari kereső (19,6%), míg 675 fő házicseléd (3,8%), 355 fő napszámos (2%) volt.⁶⁹ Ez az a társadalmi és foglalkozási összetétel volt az, amire építeni lehetett. Ezen rétegek régi vagy új követeléseit kellett vagy kellett volna kezelnie a pártoknak.⁷⁰

A különböző neveken létező kormánypárt rendelkezett a legnagyobb tagsággal. A szociáldemokrata és a kommunista mozgalmak szimpatizánsaikkal is csak néhány száz főt tudtak megmozgatni a városban. Rajtuk kívül a második világháborúig megmaradtak

---

⁶⁵ Város, ahol a zsidók – fellebbezhetnek. *Világ*, 1925. április 12., 10.

⁶⁶ 1926-ban és 1931-ben Erdélyi Aladárt (Egységes Párt – Keresztény-Keresztény Földműves-, Kisgazda- és Polgári Párt), majd 1935-ben dr. Preszly Elemért (Nemzeti Egység Pártja) választották meg nemzetgyűlési képviselőnek. Hubai, 2001: I. köt. 45., II. köt. 58., 66., 78., 86., 98., 106., 112.; Nagy, 1982c: 378., 385.

⁶⁷ Nagy, 1982c: 375–376.

⁶⁸ Az öreg gazda megmutatja, hogyan kell szántani. Amikor az öregek panaszkodnak a fiatalokról – Hol könnyű az élet? Ríport az Alföldről. *Nemzeti Újság*, 1932. augusztus 7., 6.

⁶⁹ Népszámlálás II, 1930: 57., 59., 192., 196.

⁷⁰ A nyilaskeresztes párt társadalmi és foglalkozási összetétele alapján kijelenthető, hogy minden rétegben képviseltették magukat. Kirívóan magas vagy alacsony arányban – az ipari keresőket leszámítva – az országos átlaghoz hasonlóan képviseltették magukat. Karsai, 2016: 150–163.

az állandóan bujtogató és feljelentéseket írogató Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE), ÉME és a Turul Szövetség. Ezek a szervezetek hol hatásosan, hol hatástalanul mindig előmozdítói voltak a szélsőséges nézeteknek és követeléseknek.⁷¹ Ezen ceglédi szélsőséges szervezetek országos szinten jegyzett tevékenységet fejtettek ki. A Fajvédő Párt ideológusa, Méhelly Lajos szerint Debrecenben, Szegeden, Gödöllőn, Kőszegen, és Cegléden fordult meg a legtöbbször előadásokat tartani a fajvédelemről.⁷² Az állandósult antiszemita közhangulat kapcsán Erdei Ferenc a harmincas években a teljes beletörődés hangulatát érezte a kirekeszteni kívánt felekezeti rétegen: „*A zsidóság természetesen érzi a nyomást és sínylődik alatta, azonban igen jó vagyoni helyzetük, a szegényebbekből adódó klienseik és üzletköriük vigasztalást nyújt számukra. Sőt a szorongatottság szolidaritássá teszi őket a szegénységgel és viszont*”.⁷³ Látható tehát, hogy Erdei szintén úgy gondolta, hogy nem minden társadalmi réteg azonosul a zsidókat kirekesztő eszmékkel.

Leginkább a szegény mezőgazdasági bérmunkás a munkanélküli szegényparasztság volt kapható arra, hogy elkeseredettségében a gazdagnak tartott zsidó lakosság ellen forduljon. Így Cegléd tekintetében a szégyensor azzal folytatódik, hogy a harmincas évek elejétől a német nemzetiszocialista szervezkedésekhez igazodó magyar szélsőjobb egyik bázisa lett. Először az elsősorban Közép-Tisza vidéki szegény parasztságra támaszkodó Böszörmény Zoltán vezette Nemzeti Szocialista Magyar Munkás Párt, közismert néven a kaszáskeresztesek egyik vidéki központja a közeli Nagykőrös lett. 1930-tól számos ceglédi taggal működött a szervezet. 1932/33-tól a Meskó Zoltán-féle Magyar Nemzeti Szocialista Földműves- és Munkás Párt,⁷⁴ majd 1934-től a gróf Festetics Sándor által vezetett Magyar Nemzeti Szocialista Párt (MNSZP) szereztek maguknak híveket itt. A harmincas években a nemzetiszocialista mozgalmak megjelenéseinek, betiltásainak és megszűnéseinek függvényében a ceglédiek általában lelkes támogatói voltak és maradtak a szélsőséges mozgalmaknak.⁷⁵

Hogy a ceglédi közélet mennyire volt antiszemita jellegű, jól mutatja, hogy a vármegyei közgyűlésben ténykedő Kádas Mihály helyi kispap képviselő 1937 novemberében idegenrendészeti eljárást kért a városban az állítólagos külhonos zsidók ellen:

„rendezzenek razziákat a galíciaiak ellen. Elérkezett az ideje - mondotta -, hogy a vidéki városokból is kidobálják ezt a szemetet. Fábrián Béla közbeszólására Kádas Mihály azt

⁷¹ Vö. Nagy, 1982c: 356–357., 377.; Nagy, 1982b: 387., 406.

⁷² Paksy, 2013: 49.

⁷³ Uo.

⁷⁴ Udvarvölgyi, 2004.

⁷⁵ Vö. Nagy, 1982c: 366., 379.; Braham, 1997: 57., 70.

válaszolta, hogy Cegléden is igen sok a galíciai, onnan is ki kellene őket takarítani. Fábián Béla felszólalásában azt mondta, hogy ha Cegléden van »szemét«, akkor azért a polgármester és a rendőrség vezetője a felelős. Azokat a tisztviselőket pedig, akik hibásak, azonnal el kell csapni. Túrhetetlen az, hogy valahol engedély nélkül lehessen tartózkodni? De túrhetetlen az is, hogy legyenek, akik megengedik, hogy az a bizonyos szemét bujkálhasson. Azután az adókiivetés ellen elhangzott panaszokat tette szóvá. Kádas Mihály újabb felszólalásában azt mondta, hogy nemcsak Cegléden van szemét, hanem jóval több van például Szabolcsban. Azt, hogy ki kell a szemetet takarítani, az ország valamennyi városára értette. Cegléden még csak megkérdezik egy-egy pajeszos zsidótól, hogy mit keres ott, de vannak városok, ahol nyugodtan sétálhatnak. Preszly Elemér főispán nem érti – mondotta – ezt az izgalmat, hisz csak azokat kell és szabad ellenőrizni és összeszedni, akiknek nincs rendben a magyar állampolgárságuk.⁷⁶

---

⁷⁶ A galíciai bevándorlók ügye Pest megye kisgyűlése előtt. *Magyarország*, 1937. november 10., 4.